

УДК 811.161.2'282.2(477.8):81'342.8'366.58'373.611

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.7>

Н. В. ХІБЕБА

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент катедри українського прикладного мовознавства,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Електронна пошта: khibeba@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1098-3082>

ДІАЛЕКТНІ ФОРМИ НАКАЗОВОГО СПОСОБУ В БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті здійснено комплексний аналіз діалектних форм наказового способу в бойківських говірках. Матеріалом дослідження слугують сучасні польові записи мовлення бойків, фольклорні тексти та лінгвогеографічні джерела, що дають змогу простежити ареальне поширення й варіативність граматичних форм.

З'ясовано, що наказовий спосіб у бойківських говірках представлений синтетичними й аналітичними утвореннями. Констатовано продуктивне використання модифікованої частки *н(')ай* (< *нехай*) у творенні форм 1-ї та 3-ї осіб однини і множини, варіативність закінчень 1-ї особи множини (-*мо*, -*ме*, -*імо*, -*іме*), твердість кінцевого -*т* у 2-й особі множини, що є типовою рисою говорів південно-західного наріччя. Зафіксовано редукацію флексії -*и* у 2-й особі однини та специфічні імперативні форми атематичних дієслів (*й'іч*, *й'ідж*, *пов'іч*). Простежена варіативність засвідчує поєднання архаїчних елементів із новими тенденціями розвитку, спричинені як внутрішньою динамікою діалектної системи, так і впливом літературної мови.

Особливу увагу приділено зіставленню діалектних форм бойківських говірок із літературною нормою, що дозволяє простежити вплив кодифікованої мови на сучасні бойківські говірки. Аналіз варіативності форм наказового способу дає змогу окреслити загальні закономірності морфологічної еволюції діалекту.

Результати дослідження поглиблюють знання про морфологічну структуру бойківських говірок та окреслюють перспективи подальшого вивчення дієслівної парадигми українських діалектів.

Актуальним є лінгвогеографічне дослідження способових форм у бойківському ареалі з урахуванням мікродіалектних особливостей і порівнянням із суміжними говорами.

Ключові слова: бойківські говірки, діалектна морфологія, наказовий спосіб, дієслівна парадигма, українська мова, діалектологія.

Поставлення проблеми. Попри вплив літературної норми, морфологічний рівень діалектної мови зберігає архаїчні риси та локальні особливості [див. Хібеба 2021б; Хібеба 2026]. У карпатській групі південно-західних говорів, зокрема в бойківських говірках, вони простежуються також у системі наказового способу, що актуалізує необхідність його комплексного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження історії розвитку діалектних форм наказового способу та особливостей їхнього вживання в різних говорах української мови представлено низкою праць. На специфічні моделі умовного й наказового способів неодноразово звертали увагу дослідники, аналізуючи лемківські говірки [Верхратський], гуцульські [Хобзей, Ястремська], закарпатські (говірки долини річки Тур'ї) [Добош], говірки Затисся Виноградівського району [Лизанець], говірки околиці м. Ужгорода [Чучка] та ін.

У бойківських говірках окремі аспекти функціонування категорії способу дієслова розглядали І. Свенціцький [Свенціцький], С. Рабій-Карпинська [Рабій-Карпинська], Д. Бандрівський [Бандрівський], Я. Пура [Пура], І. Керницький (на матеріалі учительних Євангелій XVI–XVII ст. бойківського походження) [Керницький 1967] та ін., проте їхні дослідження є радше оглядово-інформативними, ніж системно-аналітичними, що засвідчує варіативність способових форм і зумовлює потребу їх системного аналізу.

Метою статті є дослідження форм наказового способу в сучасних бойківських говірках, зокрема їхніх морфологічних особливостей, архаїчних рис та сучасних тенденцій функціонування.

Матеріалом дослідження слугували польові діалектні записи авторки, здійснені в різних частинах бойківського ареалу [Хібеба 2021а: 200–679]. Динаміку формотворення дієслів простежено також на основі етнографічних

і фольклорних матеріалів із Бойківщини, результатів діалектологічних експедицій 1950-х рр. із сіл Коростів і Бориня Львівської області [Хібеба 2021а : 33–184, 190–200], текстів 1960-х рр., уміщених у збірнику «Говори української мови» [Говори], а також лінгво-географічних даних [АУМ; AGB]. Залучення зазначених джерел дало змогу окреслити особливості способових форм як у просторовому вимірі – у межах досліджуваного ареалу, так і в часовому – від кінця XIX ст. до початку ХХІ ст., що забезпечує комплексний підхід до аналізу їх функціонування та розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Наказовий спосіб у бойківських говірках представлений літературно-нормативними й діалектними формами.

Для 1-ї особи однини утворюється за допомогою частки *най* та дієслова доконаного виду майбутнього часу: *най в'ід':áчу* (Бг), *най нап'і́с'а* (Вч), *най с'а поді́л'у* (Гл), *най с'а покло́н'у* (Мж), *най с'і нагада́йу* (Глбк), *най поц'лу́йу* (Вч), *н'аї потан'ц'у́йу* (Лп) та ін.; *Ой та най же я вважаю, / Як моє дитя вбране* [Хібеба 2021а : 125], *Благослови, старосто, най седу* [Хібеба 2021а : 153], *Куцю, куцю, поросята, / Най вас погодую* [Хібеба 2021а : 173]; *Та най ни бде, мамцю, коров; Бодай ти ся, Бескідойку, та й уже заломив* [Волосянка : 54, 56]; У південно-західних говорах частка *най* виступає в різних варіантах: *най, няй, ней* тощо. Вона походить від *нехай* [Бевзенко : 334; Русанівський 1978 : 304]. У літературній мові описові форми наказового способу від дієслів недоконаного виду утворюються лише для 3-ї особи однини та множини. Для 1-ї та 2-ї осіб такі форми є діалектними [Русанівський 1969 : 387].

Для 2-ї особи однини в обстежених бойківських говірках, як і в літературній мові, характерні нормативні форми з наголошеною флексією *-и*: *ої з'ї́ді-з'ї́ді / йáсен м'іс'ац'у / і ти / Бóжа Мáти* (Лс), *в'ї́ді / Бóжа Мáти / в'ї́ді / Бóжа Мáти / в'іно́чок спл'іта́ти* (Шм), *кладé на го́лову / кладé на го́лову / ході́ / Мару́с'ко / здоро́ва* (Шм), *виході́ / д'і́учино / ми прийшли́ до тебе́ ў зал'оти́ / приході́* (Яв), *ої і́ді ўже́ / мо́йа дбн'у́ / та і́ди ўже́ / прийі́хали по тебе́ ўже́ свато́ви* (Бг) та ін. Ця флексія відома з пам'яток бойківського походження XVI – поч.

XVII ст. [Керницький 1967 : 246; Керницький 1971 : 407].

Діалектні форми наказового способу з редукованим *-и* в говірці с. Бітля зафіксував І. Свенціцький: *Возьми Петре трубку, затру́б'пану* Богу [Свенціцький : 133]. За спостереженнями Д. Бандрівського, у говірках Підбузького району Львівщини в реченнях з емоційним забарвленням інколи випадає закінчення *-и*, а кінцевий приголосний (крім *р*) палаталізується: *не́ ход', не́ бер, пус"ц"* [Бандрівський : 72].

Функціонування форми 2-ї особи однини наказового способу типу *ход'у, во́зм'у* в бойківських говірках засвідчено на картах AGB [AGB VII (1) : m. 439, 440]. На західних теренах ареалу трапляються форми з усуненою особовою флексією (*ход'* або *род'* і *во́з*), які виникли в результаті зміщення наголосу із закінчення на основу [AGB VII (2) : 82]. Форми з редукованим кінцевим *-и* найбільш характерні для лемківських говірок [Пура : 73–74], їх також зафіксовано в закарпатських говірках Тур'янщини [Добош : 14] та в надсянських говірках [Пшепюрска-Овчаренко : 146; Пура : 73–74].

У говірках бойківсько-лемківського порубіжжя А. Княжинський зафіксував форму *не́ çubai* [Княжинський : 19]. Діалектну наказову форму фіксує фольклорне джерело: *Ой ни кашли, дівко біла, ни кашли, ни кашли, / Бо ту любко з Волосянки, вби його ни найшли* [Волосянка : 48].

Рефлекс давньої форми наказового способу зі збереженням з (<*вързи*) репрезентує дієслово *верз'*: *Верз' же ми йабко* (Яс) [Онишкевич 1 : 91]. Ця форма є глибоким архаїзмом, що засвідчена також у закарпатських говірках [Бевзенко : 334]; порівняймо із сучасними бойківськими говірками, де відбувається фонетична зміна основи: *Дайé нев'істка ба́лиц' / б'і́л'і́к'і / йак папéриц' // вéрз'ти його́ ме́жи гон'ц'і / би с'а роді́ли хло́пц'і* (Яв), *Верж си чупец межи горнета, / Би сі родили дівчета* [Гузій : 99].

Для вираження побажання засвідчено вживання спонукальної частки *бодай* із дієсловами доконаного виду: *бодай-с' не ўста́ла* (Кр), *бодай обл'і́зла* (Вч), *бодай с'а сказа́ла* (Вч) та ін. Рідше частка *бодай* поєднується з дієсловами недоконаного виду: *бодай с'а не роді́ла* (Сд), *бодай би́у*

(Гл). У говірці с. Бітля зафіксовано також уживання частки *бодай* за відсутності дієслова: *В ласці божій і бодай і ви здорові!; Дай Боже дякую; бодай і ви здорові, дай Боже і вам! Бодай і ви здорові!* [Свенціцький : 129], а також у фольклорних текстах: *Бодай ся покотила / Сверівочка тота* [Хібеба 2021а : 174], *Устань, устань, невісточко, / Бодай-єс не встала – / Та попускай коровиці, Що ти мати дала* (Яс) [Хібеба 2021а : 182]. Ця частка надає реченню бажальної модальності [Німчук : 481], слугує для вираження бажання, прохання, наказу, заборони, заклику до дії [Коломієць, Майборода : 507].

Нормативними є описові конструкції наказового способу 3-ї особи, які утворюються поєднанням форм теперішнього часу (для дієслів недоконаного виду) та форм майбутнього часу (для дієслів доконаного виду) з наказовою часткою *нехай* (*хай*) [Русанівський 1969 : 387]. У бойківських говірках наказовий спосіб для 3-ї особи однини і множини твориться за допомогою частки *най* (аналог літературного *нехай* (*хай*)) та дієслів недоконаного або доконаного виду: *най сидіт* (Лб), *най боронит* (Мл), *най коліше* (Крш), *най пліче* (Ксм), *най приходе* (Сл), *най чекіє* (Кр), *най росте* (Кр), *най буде* (Лк), *най буде* (Ос, СНб), *най благословіт* (Вч, Гл, Кр, Ксм, Лб, Лп, Мт, НГс, Ор, СНб), *най благословіт* (Мж, Шм), *най в'ідтустит* (Гл), *най ўколе* (Бг, Ксм, Мж), *най дас'т'* (СНб), *най збуде* (Шм), *най нагородит* (СНб), *най поправит* (Ксм), *най приїде* (Рс, СНб), *най простіт* (СНб), *най с'а сховат* (Дн) та ін.; *най с'а ўдайут* (Вч), *най прихóд'ет* (СНб), *н'аї гул'айут* (Бк); *Пийте здорови, най Бог благословит; Біг святий, най Бог благословит!* [Свенціцький : 129, 132].

У говірках Турківщини частіше фіксований варіант *н'аї*: *н'аї чуїє* (Яв), *н'аї боліт* (Лп), *н'аї іде* (Яв), *н'аї благословіт* (Бк, Вч, Лп, Яв), *н'аї віпере* (Яв), *н'аї ўколе* (Ксм), *н'аї погул'айє* (Бк) та ін. Як зазначає Д. Бандрівський, форма *н'аї* характерна для південної частини Підбузького району Львівщини й суміжних бойківських говірок [Бандрівський : 78]; пор. також: *Няї ся сам себе вирече, Тот няї ся не сподіє потіхи дітей своїх* [Кміт : 84, 85]; *Бийте кози палицями, / Няї йдут за віцями* (Тп) [Мицак : 546]; *а бат'ко ска'заў / най гри'бе*

'пазурами... і най тар жи'їє (ЯЗм) [УГ : 159]; пор. у говірках бойківсько-лемківського суміжжя: *н'ах'аї пост'узу'т, н'ах'аї заплат'ут, н'єї зар'од'ут* [Княжинський : 18].

Спорадично виявляємо варіант частки *най*: *а тату'нейко мовит / неї т'а Бог благословіт* (Дн).

У говірці с. Вовче зафіксовано варіант частки – *нихаї*: *єї / ўтвар'аї / свату / хату / най воді нап'ус'а / чи харóшу маїєш дон'у / нихаї подиўл'ус'а* (Вч). За свідченням АУМу, з-поміж бойківських говірок лише в говірці с. Коростів мовці вживають частку *нехаї* як паралельну до *най* [АУМ : к. 254], хоча на сучасному етапі в умовах нівеляції діалектів під впливом літературної мови, зокрема в мовленні молодшого покоління, ця частка є також досить поширеною.

Досліджувані говірки також свідчать про вживання описової форми спонукального способу, яка є контамінацією наказового й умовного способів: *так кулакамі йї бїє / най би ўсе ц'ілувóў* (Рс).

Наказований спосіб 1-ї особи множини в бойківських говірках представлений синтетичними й аналітичними формами.

У дієсловах I та II класів, де перед особовою флексією -мь зберігався суфіксальний голосний -ѣ, збереглися рефлексі старовинних форм, наприклад, *несім* <несѣмь. Такі форми виникали, коли наголос падав на суфіксальний голосний [Бевзенко : 335].

У пам'ятках XVI–XVII ст. бойківського походження переважає ѣ незалежно від класу дієслова [Керницький 1967 : 248]. Д. Бандрівський фіксує в 1-й особі множини форми на -ім: *робім, ходім* [Бандрівський : 73]. У сучасних бойківських говірках дієслова з наголошеним закінчення 1-ї особи множини мають форми на -м та -ім: *Встаньмо д горі, / Підоймімо ся, / Здоймім шапки, / Поклонімо ся* [Хібеба 2021а : 54]; *Подивімся в оконце, / Ци високо ще сонце?; Ой устаньмо ми, / Підоймімо ся, / Здоймім шьапочьки, / Поклонімо ся* [Хібеба 2021а : 112]; *Ой любімся, волосянський, ни кажім нікому, / Най нас люде ни розносят, як вітер солону* [Волосянка : с. 48] та ін.

За даними АУМу, закінчення -ім є типове для бойківських говірок [АУМ : к. 248].

У сучасних бойківських говірках, як і в літературній мові, поширеним закінченням 1-ї особи множини наказового способу є *-мо*: *д'якуймо / сус'ідон'ки / за ваш'і бес'ідон'ки* (Вч), *та ми собі зас'н'іваймо / йак приїдемо у гос'ц'і* (Яв), *шо латкайут... // і начинаймо* (Мж), *йа богатір і ти богатір / та побираймо д'ітєй / побираймо* (Лп); *Ой, устаньмо ми, підіймімося, / Здоймім шапочки, поклонімося* (Тп) [Мицак : 547] та ін.

У мовленні інформантів старшого віку та у фольклорних текстах фіксуємо діалектні форми на *-ме, -іме*: *ну ўс'о / к'інчайме / йа не майу часу / йа не майу колі* (Вч); *пол'агаймо си ў болото / та ї там позди'хайме* (Рз) [УГ : 154]; *Дякуйме столови / Тай усьому дворови* [Хібеба 2021а : 123]; *Ой устаньме, підійміме ся, / Здоймім шапочки, поклоніме ся* [Хібеба 2021а : 123]. Зауважмо, що говірконосій може одночасно вживати форми з різним закінченням: *с'їме тиєніц'у / с'їмо* (Вч). Закінчення *-ме, -іме*, властиве для бойківських говірок, фіксують дослідники говору [Рабій-Карпинська : 77; Худаш : 46; Воронич; Глібчук, Костів : 246]. Форму 1-ї особи множини наказового способу на *-ме* відзначав також Д. Бандрівський у говірках Славщини Львівської області [Бандрівський : 73].

Для 1-ї особи множини наказового способу утворюється аналітична форма за допомогою частки *най* та дієслова доконаного виду майбутнього часу: *най пос'н'івайем* (Вч).

Як і в літературній мові, дієслова 2-ї особи множини в наказовому способі мають закінчення *-те*: *бес'ідуйте* (Лп), *бійте* (Бк, Кр), *б'уд'те* (Бк, ВСт, Вч, Дн, Кр, Лп), *вибачайте* (Яв), *вибач'їте* (Рс), *вигр'їбайте* (Лк), *викл'учайте* (Кр), *виховуйте* (Кр), *в'ід:айте* (Гл), *в'ідпов'ід'те* (Трл), *давайте* (Лб, Мж, Снб), *дайте* (Вч, Глбк, Ксм, Лп, Мж), *жійте* (Кр), *заб'уд'те* (Вч), *заграйте* (Бг), *зайіж:айте* (Рс), *заход'те* (Бг, Бк), *зачекайте* (Кр), *ізрубайте* (Лп), *кивайте* (Кр), *лишайте* (Гл), *майте* (Глбк), *м'ішайте* (Лк), *отвор'айте* (Лп), *передавайте* (Лс), *пійте* (Кр), *плáčте* (Яв), *побажайте* (Дн), *пов'ічте* (Трл), *покривайте* (Снб), *попрайте* (Ксм), *порахуйте* (НГс), *приймайте* (Кз, Сд, Снб), *приход'те* (Сд), *пробачте* (Лп), *пускайте* (Глбк, Ксм), *пушчайте* (Вч, Лп), *рахуйте* (Сд, Ур), *рубайте* (Лс), *с'їте* (Вч), *слухайте* (Глбк,

Лб, Мж, Нб, Снб, Ур), *споминайте* (Снб), *тримайте* (Глбк), *уважайте* (Кр), *устан'те* (Ксм, Лп, Мж), *чекайте* (Глбк, Кр, Лс, Мж, Ос, Рс); – *Моя любо матіночко, / Увійте мені віночок* (Тп) [Мицак : 54].

Спорадично в говірках західної Бойківщини АГВ фіксує форми типу *id'te* [АГВ VII (1) : м. 441].

У фольклорних текстах зафіксовано діалектні форми наказового способу 2-ї особи множини на *-іте*: *Ви нас ни дуріте; / Інчов нас ни зводіте* [Хібеба 2021а : 44], *Явора не зломіте, / Явора воскового, / Листочка широкого* [Хібеба 2021а, с. 127], *А ви нас не дуріте, / Нас до хати пустіте* [Хібеба 2021а : 128], *Ой ви нас не дуріте, / Корогвай поділіте* [Хібеба 2021а : 130], *Ай ви нас не моніте, / Ай ви нас погосьцїте* [Хібеба 2021а : 134] та ін. Такі форми з наголошеним суфіксальним голо- сном часто трапляються в учительних Євангеліях [Керницький 1967 : 250]. Отже, поряд із загальноукраїнським закінченням *-те*, у бойківських говірках функціонує варіант *-іте*, який має історичне підґрунтя, що підтверджують пам'ятки.

На характерні для бойківських говірок закінчення *-те, -іте* в 2 особі множини наказового способу звертають увагу дослідники [Бандрівський : 73; Худаш : 46; Воронич].

У 2-ій особі множини зафіксовано скорочені діалектні форми наказового способу з редукованим *e* (від форм 2-ї особи однини на *-и*): *ўбиралис'а такіми б'ідними / жебракамі / так с'а ўбирали // та заход'ім / гостіки / до хати / заход'ім* (Кр), *рідич'і приход'ім / поблагослов'ім в'інók / бо починаєс'і коронаційа* (Кр), *приход'ім на вис'іл'а* (Вч); *Цитьте, Бог з вами, не гризітс'я, не трапім – бо дав Бог смирть, дав Бог баніст, тай даст радість* [Свенціцький : 130] (*бойк. трапїти* 'мучити', 'дошкулювати' [Онишкевич 2 : 299]). Форми на зразок *заход'ім, приход'ім, поблагослов'ім* функціонують як імператив множини, хоча формально збігається з формою 3-ї особи однини теперішнього часу.

2-а особа множини наказового способу в бойківських говірках демонструє форми з кінцевим твердим [т]: *ход'ім* (Гл, Дн, Кр, Рз, Рс), *прос'т'ім* (Бг, Дн), *їд'ім* (Кр, Лб, Рс), *бер'ім* (Лб, Мж), *поблагослов'ім* (Кр) та ін.:

ход'ім л'уди зо мно́йу / по Марисун'у мо́йу (Гл), і *ход'ім* / л'уде / з'і мно́йу по Наталочку мо́йу (Дн), *ка́же / ход'ім* / мо́же ви корова́ї віладите (Вч), *о́й ну́ст'ім же нас до ха́ти* (Гл), *ка́же / при́д'ім зас'іда́ти молоду́ у субо́ту ве́ч'і* (Бк), *там корова́ї кла́ли на с'т'іу́ і корова́йничка / запла́т'ім ми* (Вч), *хто волод'і́е йако́йус' інфо́рмац'і́ейу про ту па́ру / п'ідход'ім до ме́не* (Лб), *так ўже про́с'т'ім і про́с'т'ім сус'іди* (Лб), *ма́мо / поблагослов'ім нас і ў шчаслі́ву до́рогу ўну́ст'ім нас* (Яв), *ід'ім / старосто́н'ки* (Глб), *бер'ім соб'і голубчи́ки прито́нч'ім* (Мж) та ін.; пор. також: *id'it* 'ідіть' [AGB VII (1) : т. 441; AGB VII (2) : 82]; фольклорний матеріал: *Ой до танцю, легіники, / Ой до танцю, до танцю!* / *Берім собі по дівчині, / Мені лиши́т Ганьдзю* (Прг) [Хібеба 2021а : 174].

Засвідчено варіативність форм, наприклад: *Ни тро́шьте, ни тро́шйт, / Та хоч таля́р положе́т* [Хібеба 2021а : 114].

Як підсумовує С. Бевзенко, сучасна українська літературна мова та більшість українських говорів мають форми 2-ї особи множини наказового способу на *-іть* із кінцевим [т]. Натомість у тих говорах, де в 3-ій особі однини і множини теперішнього часу дійсного способу зберігається твердий [т] (зокрема в південно-західних), вживаються і в наказовому способі форми з [т]: *несіт, ходіт, робіт, візьміт* тощо [Бевзенко : 337; Жилко : 99].

Дієслово *побігти* утворює форму наказового способу *побігни*: *Уста́нь ранейко, / Узьми си дьйі́ни́цьу, / Побігни ў керні́цьу по води́цьу. / Умій собі голо́войку і лі́чейко, / Помолі́ сьа ві́рно Бо́гу, / Да́ст ти до́лейку до́бру* [Хібеба 2021а : 86].

Наказовий спосіб атематичного дієслова *їсти* в бойківських говірках засвідчено у формах *йіч* (Вч), *йідж* (Слв) [Говори : 245], а також *йідж* // *йіч* у говірках Стрілківського району (тепер Самбірський) [Пура : 74], *йіште* (Глбк, Кр) // *йічте* (Вч), *йічте* (Вл) [УГ : 127].

Ці форми виникли внаслідок фонетичних змін кінцевого приголосного основи. Форми з кінцевим *дж* (*йідж*) частково корелюють зі старослов'янськими й сучасними польськими відповідниками і зафіксовані в багатьох південно-західних говорах, зокрема лемківських, надсянських, наддністрянських [Пура : 74]. Форми з кінцевим *ч* (*йіч*) є результатом

чергування *дж* із глухим *ч* [Пура : 74]. Таким чином, імператив дієслова *їсти* в бойківських говірках демонструє варіативність, зумовлену історичними чергуваннями приголосних у фіналі основи.

Атематичне дієслово *оповісти* має форми: *сва́хо / пов'іч мен'і / йакій у вас зако́н* (Рс), *йа вас про́шу на вес'і́л'а́ / бі́-сте при́шли́ до ме́не / і пов'ічте / чи при́дете / чи н'і / би йа на то м'і́сце дру́гого ко́гос' запро́си́у* (Трл); у фольклорних текстах: *ти д'і́'чино моло́да́йа / ўс'у пра́уду мен'і по'в'і́ш* (Вл) [УГ : 118], *Відси гора, відты гора, а звідты Кичера, / Повідж, ры́бко, коли при́йти, котрого ве́чера?* [Волосянка : 63].

Форма *пов'іч* (< *повідж*) відображає те саме чергування *дж* ~ *ч*, що й у дієслові *їсти*. Отже, атематичні дієслова в наказовому способі зберігають архаїчні риси й виявляють характерні для південно-західного наріччя фонетичні зміни кінцевого приголосного основи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наказового способу в бойківських говірках засвідчує збереження давніх граматичних структур у сучасній діалектній системі та одночасно відображає внутрішні тенденції її розвитку. Цей спосіб представлений як нормативними, так і специфічними діалектними формами. Серед його характерних рис – продуктивне використання частки *н'аі* (< *нехай*) для утворення аналітичних форм, варіативність закінчень 1-ї особи множини (*-ме, -мо, -іме*), твердість кінцевого *-т* у 2-ій особі множини, редукція закінчення *-и* в 2-ій особі однини, наявність скорочених форм, а також особливі імперативні форми атематичних дієслів (*йіч, йідж, пов'іч*), які зберігають рефлекс старих форм, та ін.

Простежена варіативність форм свідчить про активні процеси внутрішньої еволюції діалектної системи, поступове зближення з літературною нормою та водночас на збереження локальної специфіки.

Перспективним є лінгвогеографічне дослідження способових форм у бойківському ареалі з урахуванням мікродіалектних особливостей і порівнянням із суміжними говорами. Багаторівнева й рухлива система наказового способу засвідчує складні процеси розвитку української дієслівної морфології та взаємодію літературних і діалектних форм.

СПИСОК НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ І ЇХ СКОРОЧЕНЬ

Івано-Франківська обл.: Бг – Богрівка Івано-Франківського р-ну; Глбк – Глибоке Івано-Франківського р-ну; Кз – Кузьминець Калуського р-ну; Ксм – Космач Івано-Франківського р-ну; Лк – Луквиця Івано-Франківського р-ну; Мж – Міжгір'я Івано-Франківського р-ну; Нб – Небилів Калуського р-ну; Ос – Осмолода Калуського р-ну; Прг – Перегінське Калуського р-ну; Сд – Саджава Івано-Франківського р-ну; Сл – Сливки Калуського р-ну; Снб – Слобода-Небилівська Калуського р-ну; Яс – Ясень Калуського р-ну.

Львівська обл.: Бк – Боберка Самбірського р-ну; Вл – Волосянка Стрийського р-ну; ВСт – Верхня Стинава Стрийського р-ну; Вч – Вовче Самбірського р-ну; Гл – Головецько Самбірського р-ну; Глб – Глибока Самбірського р-ну; Дн – Дністрик Самбірського р-ну; Іл – Ільник Самбірського р-ну; Кр – Коростів Стрийського р-ну; Крш – Крушельниця Стрийського р-ну; Лб – Либохора Самбірського р-ну; Лп – Лопушанка Самбірського р-ну; Лс – Лосинець Самбірського р-ну; Мл – Мельничне Самбірського р-ну; Мт – Матків Стрийського р-ну; НГс – Нижнє Гусне Самбірського; Ор – Орів Стрийського р-ну; Рс – Росохи Самбірського р-ну; Слв – Славське Стрийського р-ну; Тп – Топільниця Самбірського р-ну; Трл – Терло Самбірського р-ну; Ур – Урич Стрийського р-ну; Шм – Шум'яч Самбірського р-ну; Яв – Явора Самбірського р-ну; ЯЗм – Ясениця-Замкова Самбірського р-ну.

ЛІТЕРАТУРА

1. АУМ – *Атлас української мови*: у 3 т. Т. II: Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. Київ, 1988.
2. Бандрівський, Д. *Говірки Підбузького району Львівської області*. Київ, 1960. 104 с.
3. Бевзенко, С. *Історична морфологія української мови: Нариси зі словозміни та словотвору*. Ужгород, 1960. 415 с.
4. Верхратський, І. *Говор галицьких лемків*. Львів, 1902. 488 с.
5. Волосянка – *Волосянка у фольклорі та говірці* / упор. В. Сокіл. Львів, 2016. 112 с.
6. Воронич, Г. Бойківський говір. *Енциклопедія «Українська мова»*. Київ. 2000. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> (дата запису: 02.02.2026).
7. Глібчук, Н. і Костів, О. *Українська діалектологія*. Львів, 2023. 552 с.
8. *Говори – Говори української мови: збірник текстів* / укл.: С. Довгопол, А. Залеський, Н. Прилипко; відп. ред. Т. Назарова. Київ, 1977. 590 с.
9. Гузій, Р. «Мечу балиць межі горці, аби с родила хлопці!»: декілька фрагментів традиційної весільної обрядовості на Старосамбірщині. *Старосамбірщина*. Львів, 2021. с. 97–102.
10. Добош, В.І. До характеристики форм умовного і наказового способів у південнокарпатських говірках долини р. Тур'ї. [У:] *Тези доп., виголошених на Львівській міжобласній діалектологічній нараді*. Львів, 1958. с. 11–14.
11. Жилко, Ф. *Нариси з діалектології української мови*: посіб. для ф-тів мови й літ. пед. ін-тів. Київ, 1955. 314 с.
12. Керницький, І.М. *Система словозміни в українській мові: на матеріалах пам'яток XVI ст.* Київ, 1967. 288 с.
13. Керницький, І.М. Деякі морфологічні риси бойківських і лемківських говірок за пам'ятками XVI–XVII ст. [У:] *Праці XII Республіканської діалектологічної наради*. Київ, 1971. с. 402–411.
14. Кміт, Ю. Впливи бойківського говору в проповідях о. А. Полянського. [У:] *Літопис Бойківщини*. Самбір, 1936. ч. 8, с. 84–86.
15. Княжинський, А. З бойківсько-лемківського пограниччя. [У:] *Літопис Бойківщини*, 1934. ч. 3, с. 9–20.
16. Коломієць, Л. і Майборода, А. Частка. [У:] *Сучасна українська літературна мова* / за ред І. Білодіда. Київ, 1969. с. 501–513.
17. Лизанець, П. *Українські південнокарпатські говірки Затисся Виноградівського району Закарпатської області*. Ужгород, 2008. 440 с.
18. Мицак, В. Барвінковий обряд у селі Топільниця на Старосамбірщині. *Діалектологічні студії. 9: Запозичення та інтерференція* / відп. ред. П. Грищенко, Н. Хобзей. Львів, 2010. с. 544–547.
19. Німчук, В.В. Частка. *Історія української мови. Морфологія* / Бевзенко С.П., Грищенко А.П., Лукінова Т. Б. та ін. Київ, 1978. с. 466–501.
20. Онишкевич, М. *Словник бойківських говірок*: у 2 ч. Київ. 1984.
21. Пшепорська-Овчаренко, М. *Мова українців Надсяння*. Перемишль, 2007. 300 с.
22. Пура, Я. *Говори Західної Дрогобиччини*. Львів, 1958. 85 с.
23. Рабій-Карпинська, С. *Бойківські говірки: зб. статей* / ред. М. Лесів; підгот. до друку В. Пилипович. Перемишль, 2011. 184 с.
24. Русанівський, В.М. Дієслово. [У:] *Сучасна українська літературна мова* / за ред І. Білодіда. Київ, 1969. с. 296–429.
25. Русанівський, В.М. Дієслово. [У:] *Історія української мови. Морфологія* / Бевзенко, С.П., Грищенко, А.П., Лукінова, Т.Б., Німчук, В.В., Русанівський, В.М. & Самійленко, С.П. Київ, 1978. с. 235–341.

26. Свенціцький, І. Бойківський говір села Бітля. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1913. т. СХІV, с. 117–153.
27. УГ – *Українські говірки південно-західного наріччя. Тексти* / упор. Н.М. Глібчук. Львів, 2005, 238 с.
28. Хібеба, Н. *Бойківське весілля в текстах: обряд і слово*. Львів, 2021а. 712 с.
29. Хібеба, Н. Словозміна іменників у сучасних бойківських говірках. [У:] *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка*. Дрогобич, 2021б. вип. 35, с. 81–93.
30. Хібеба, Н. Діалектні форми минулого часу в бойківських говірках. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*, 2026. вип. 1 (106) (у друці)
31. Хобзей, Н. і Ястремська, Т. Система дієслова в гуцульських говірках. [У:] *Ювілейний збірник на честь 80-річчя від дня народження професора Петра Лизанця*. Ужгород, 2010. с. 586–600.
32. Худаш, М. Основні риси бойківського говору. *Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження*. Київ, 1973. с. 44–47.
33. Чучка, П. Умовний і наказовий спосіб дієслів у говірках околиці м. Ужгорода. [У:] *Доповіді та повідомлення Ужгородського університету. Серія філологічна*, 1958. № 2, с. 99–100.
34. AGB – *Atlas gwar bojkowskich: w 7 t.* Wrocław; Warszawa; Kraków, 1991, т. VII, cz. 1: mapy; cz. 2: komentarze do map.

REFERENCES

1. AUM – *Atlas ukraïnskoi movy* [Atlas of the Ukrainian Language]: u 3 t, т. II: Volyn, Naddnistriianshchyna, Zakarpattia i sumizhni zemli. Kyiv, 1988. (in Ukrainian)
2. Bandrivskiy D. (1960). *Hovirky Pidbuzkoho raionu Lvivskoi oblasti* [Dialects of the Pidbuzkyi district of the Lviv region]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Bevzenko S. (1960). *Istorychna morfolohiia ukraïnskoi movy: Narysy zi slovozminy ta slovotvoru* [Historical morphology of the Ukrainian language: Essays on word inflection and word formation]. Uzhhorod. (in Ukrainian)
4. Verkhratskyi I. (1902). *Hovor halytskykh lemkiiv* [The dialect of the Galician Lemkos]. Lviv. (in Ukrainian)
5. Volosianka – *Volosianka u folklori ta hovirtsi* [Volosyanka in folklore and dialect] / упор. V. Sokil. Lviv, 2016.
6. Voronych, H. (2000). Boikivskiy hovir [Boikivsky dialect]. *Entsyklopediia «Ukrainska mova»*. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm> (accessed 2 February 2026).
7. Hlibchuk N., Kostiv O. (2023). *Ukrainska dialektolohiia* [Ukrainian dialectology]. Lviv. (in Ukrainian)
8. Hovory (1977) – *Hovory ukraïnskoi movy: zbirnyk tekstiv* [Dialects of the Ukrainian language: collection of texts] / ukl.: S. Dovhopol, A. Zaleskyi, N. Prylypko; vidp. red. T. Nazarova. Kyiv. (in Ukrainian)
9. Huzii R. (2021). «Mechu balyts mezhy hortsi, aby s rodyla khloptsi!»: dekilka frahmentiv tradytsiinoi vesilnoi obriadovosti na Starosambirshchyni [‘I throw balls among the mountains so that the boys will be born!’: several fragments of traditional wedding rituals in the Stary Sambir region]. *Starosambirshchyna* [Stary Sambir Region]. Lviv, pp. 97–102.
10. Dobosh V.I. (1958). Do kharakterystyky form umovnoho i nakazovoho sposobiv u pivdennokarpatskykh hovirkakh dolyny r. Tur’i [Characteristics of the conditional and imperative moods in the South Carpathian dialects of the Turia River valley]. *Tezy dop., vyholoshenykh na Lvivskii mizhoblasnii dialektolohichnii naradi*. Lviv, pp. 11–14.
11. Zhylko F. (1955). *Narysy z dialektolohii ukraïnskoi movy* [Essays on the dialectology of the Ukrainian language]. Kyiv. (in Ukrainian)
12. Kernytskyi I.M. (1967). *Systema slovozminy v ukraïnskii movi: na materialakh pam’iatok XVI st.* [The system of word formation in the Ukrainian language: based on materials from the 16th century]. Kyiv, 288 s.
13. Kernytskyi I.M. (1971). Deiaki morfolohichni rysy boikivskykh i lemkiivskykh hovirok za pam’iatkamy XVI–XVII st. [Some morphological features of Boiko and Lemko dialects based on 16th–17th century records]. *Pratsi XII Respublikanskoï dialektolohichnoi narady*. Kyiv, pp. 402–411.
14. Kmit Yu. (1936). Vplyvy boikivskoho hovoru v propovidiakh o. A. Polianskoho [Influences of the Boiko dialect in the sermons of Father A. Polyansky]. *Litopys Boikivshchyny*. Sambir, vol. 8, pp. 84–86.
15. Kniazhytskyi A. (1934). Z boikivsko-lemkiivskoho pohranychchia [From the Boikivsko-Lemkiivsky border region]. *Litopys Boikivshchyny*, vol. 3, pp. 9–20.
16. Kolomiets L., Maiboroda A. (1969). Chastka [Share]. *Suchasna ukraïnska literaturna mova: Morfolohiia* [History of the Ukrainian language. Morphology]. Kyiv, pp. 501–513.
17. Lyzanets P. (2008). *Ukrainski pivdennokarpatski hovirky Zatyssia Vynohradivskoho raionu Zakarpatskoi oblasti* [Ukrainian South Carpathian dialects of Zatyssia, Vynohradiv Raion, Zakarpattia Oblast]. Uzhhorod. (in Ukrainian)
18. Mytsak V. (2010). Barvinkovy obriad u seli Topilnytsia na Starosambirshchyni [The Barvinok ritual in the village of Topilnytsia in the Staryi Sambir district]. *Dialektolohichni studii. 9: Zapozychennia ta interferentsiia*. Lviv, pp. 544–547.
19. Nimchuk V.V. (1978). Chastka [Share]. *Istoriia ukraïnskoi movy. Morfolohiia* [History of the Ukrainian language. Morphology] / Bevzenko S.P., Hryshchenko A.P., Lukinova T.B. ta in. Kyiv, pp. 466–501.

20. Onyshkevych M. (1984). *Slovnyk boikivskykh hovirok* [Dictionary of Boiko dialects]. Kyiv. (in Ukrainian)
21. Pshepiurska-Ovcharenko M. (2007). *Mova ukraintsiv Nadsyannya* [The language of the Ukrainians of Nadsyannya]. Peremyshl.
22. Pura Ya. (1958). *Hovory Zakhidnoi Drohobychchyny* [Languages of Western Drohobych Region]. Lviv. (in Ukrainian)
23. Rabii-Karpynska S. (2011). *Boikivski hovirky* [Boikiv dialects] / red. M. Lesiv. Peremyshl. (in Ukrainian)
24. Rusanivskiy V.M. (1969). Diieslovo [Verb]. *Suchasna ukrainska literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language] / za red I. Bilodida. Kyiv, pp. 296–429. (in Ukrainian)
25. Rusanivskiy V.M. (1978). Diieslovo [Verb]. *Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia* [History of the Ukrainian language. Morphology] / Bevzenko S.P., Hryshchenko A.P., Lukinova T.B., Nimchuk V.V., Rusanivskiy V.M., Samiilenko S.P. Kyiv, pp. 235–341. (in Ukrainian)
26. Svientsitskiy I. (1913). Boikivskiy hovir sela Bitlia [Boikiv dialect of the village of Bitlia]. *Zapysky Naukovoho tovarystva im. Shevchenka*. Lviv, vol. CXIV, pp. 117–153. (in Ukrainian)
27. UH (2005) – *Ukrainski hovirky pivdenno-zakhidnoho narichchia*. Teksty [Ukrainian dialects of the south-western region. Texts] / upor. N.M. Hlibchuk. Lviv. (in Ukrainian)
28. Khibeba N. (2021a). *Boikivske vesillia v tekstakh: obriad i slovo* [Boikiv wedding in texts: ritual and word]. Lviv. (in Ukrainian)
29. Khibeba N. (2021b). Slovozmyna imennykiv u suchasnykh boikivskykh hovirkakh [Inflection of nouns in modern Boiko dialects. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk]: *Mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. I. Franka*. Drohobych, vol. 35, pp. 81–93.
30. Khibeba N. (2026). *Dialektni formy mynuloho chasu v boikivskykh hovirkakh* [Dialect forms of the past tense in Boiko dialects] (unpublished).
31. Khobzei N., Yastremska T. (2010). Systema diieslova v hutsulskykh hovirkakh [The verb system in Hutsul dialects]. *Yuvileinyi zbirnyk na chest 80-richchia vid dnia narodzhennia profesora Petra Lyzantsia*. Uzhhorod, pp. 586–600.
32. Khudash M. (1973). Osnovni rysy boikivskoho hovoru [Main features of the Boiko dialect]. *Boikivshchyna: Istoryko-etnografichne doslidzhennia* [Boikivshchyna: Historical and Ethnographic Research]. Kyiv, pp. 44–47.
33. Chuchka P. (1958). Umovnyi i nakazovyi sposib diiesliv u hovirkakh okolytsi m. Uzhhoroda [Conditional and imperative moods of verbs in dialects of the Uzhhorod region]. *Dopovidi ta povidomlennia Uzhhorodskoho universytetu. Seriya filolohichna*, vol. 2, pp. 99–100.
34. AGB – *Atlas gwar bojkowskich*: w 7 t. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1991, т. VII, cz. 1: mapy; cz. 2: komentarze do map. (in Poland)

N. V. Khibeba

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Applied Linguistics,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
E-mail: khibeba@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1098-3082>*

DIALECTAL FORMS OF THE IMPERATIVE MOOD IN BOYKO DIALECTS

This article provides a comprehensive analysis of dialectal forms of the imperative mood in Boikiv dialects. The research is based on contemporary field recordings of Boikiv speech, folklore texts, and linguistic-geographical sources, which make it possible to trace the areal distribution and variability of grammatical forms.

It has been established that the imperative mood in Boiko dialects is represented by synthetic and analytical formations. The productive use of the modified particle *н(')аї* (< *нехай*) in the formation of 1st and 3rd person singular and plural forms has been noted, the variability of the 1st person plural endings (*-мо, -ме, -імо, -іме*), and the hardness of the final *-m* in the 2nd person plural, which is a typical feature of the dialects of the south-western region. The reduction of the inflection *-и* in the 2nd person singular and specific imperative forms of athematic verbs (*їїч, їїдж, нов'ич*) have been recorded. The identified variability attests to the combination of archaic elements with new trends in development, caused both by the internal dynamics of the dialect system and the influence of the literary language.

Particular attention is paid to comparing the dialectal forms of Boiko dialects with the literary norm, which allows us to trace the influence of the codified language on modern Boiko dialects. Analysis of the variability of imperative forms allows us to outline the general patterns of morphological evolution of the dialect.

The results of the study deepen our knowledge of the morphological structure of Boiko dialects and outline prospects for further study of the verbal paradigm of Ukrainian dialects.

Linguistic and geographical research into modal forms in the Boiko area, taking into account micro-dialect features and comparing them with neighbouring dialects, is particularly relevant.

Key words: Boikiv dialects, dialect morphology, imperative mood, verb paradigm, Ukrainian language, dialectology.

Дата першого надходження статті до видання: 07.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026